

Vakon

Annai búcsú volt. Hétköznapra esett, ezért csak a mi falunk ünnepelt, a szomszéd határookban úgy nyüzsögtek az emberek, ahogy tegnap mi is buzgólkodtunk. De hát búcsúkor a legnagyobb dologidőben sem illik kenyérkereső szerszámot kézbe venni, csak azt, ami az ünnep szolgálatában állott. Az pedig a sütés-főzés. Volt is malacsivítás. Már kora hajnalban ölték a szopósokat, gágogtatták a kövér kácsaságot, mert rucapörkölt nélkül se búcsú a búcsú. Lett legyen bár háború, a pap is kiprédikálta, hogy nagy dínomdánomnak helye nincs, míg testvéreink odatávol hullatják immáron harmadik esztendeje a vérüket, de hát koplalnak azok az mellett eleget, hogy mi meg ne nagyon böjtöljünk. Ha már egyszer van mit enni, alkalom is adódik rá isten segítségével, és étvágyat is adott hozzá a természet. Hát akkor együnk. Ünnepeljünk.

Ezért aztán kalácsok kemencéből kilopakodó illatai fogják körül a falut. És fürge koldusocskák lepnek el bennünket hét falu ellenében, akik már előző este elindultak hozzánk, és kóbor muzsikások, alkalmi kéregetők, besurranó tolvajok, zsebmetszők, a mutatványosok százféle huncutja, kardnyelők, lángfúvók, parázsevők, hasbeszélők, papagáj- és tengerimalacplanétások, sergősök, bolondkocsisok, kintornások, fagyaltosok, törökmézések, céllövöldések és jójárások.

A bazárosok sátorában árulnak kardot, papírcsákót, trombitát, kendőt, bádopikulát, cserépkutyát, bakelit katonát, a háborús viszonyokra való tekintettel.

Jómagam pedig az Anna-napi búcsús falu legjobb asztalosánál inaskodtam, úgy a harmadik esztendeje, s éppen a pecsenyekácsa alá tüzeltem a nyári-konyhában a mesterné asszonyság felügyeletével.

Szó nem potyogott közöttünk több okoknál fogvást. Inasnak hallgass a neve. Inasnak csak parancsszavak jutnak. Szaladj, siess, hozzád, vigyed, toljad, húzzad, tegyed, csináld!

S egy búcsúí főzés munkálatai közben több szó éri a legyeket, például, mint akár az inast egy hétig.

Mert azokat idebent eszi a fene örökké, az asszonyság lábaszárán. Ami, zárójelben mondva, nem is csudálatos. A konyharuhával csapkodott, szidalmak között.

— Az ember szemét majd kiveri ez a sok pimasz légy!

Néha a kácsaforgató nyárssal suhintok feléjük.

— Még csipnek is az égetnivalók! Biztosan eső lesz. — Máskor rúgott feléjük, mint Kájblinger úr, a cukrász, ha tortával van teli a keze.

Efféle beszélgetések közepette készült a búcsúi ebéd. Akkor nyikkant a kiskapu, s ismeretlen legényféle bizonytalankodott be rajta.

— A fene evett volna meg! — sziszegte az asszonyosság a foga közül, de arra nem volt ideje, hogy megmondja, melyikönket. Engem, hogy nincs bezárva a kapu, vagy azt, aki gyűrötten, kócosan, de a porok alatt legényes mozdulatokkal lüktet a kiskonyha felé. Micijével úgy lengetett a térde előtt, ahogy egy nemrég látott némafilmen lóbálta sombreroját valami amerikai tehénpásztor, mielőtt felakasztották volna.

Kicsit a bokáját is összeütötte, rendőrök szoktak a postáskisasszonynak így meghajolni, valamint a harangozó az oltári szentség előtt, derékből föl-felé, s a tejszarnokos szokott úgy kezét csókolni a patikusnénak, ahogy az ismeretlen tette a mesterné asszonyosság előtt.

— Engedelmeivel asszonyom, Zsibrita Mátyás munkát kereső asztalossegéd vagyok, van szerencsém az Ön címének birtokában lenni, s ezért munkáért jelentkezem.

A Zsibrita által mondottakat előbb értelmeznünk kellett. Nemcsak a szokatlan szavak miatt, de azért is, mert éppen megszólaltak a közeli templom tornyában a falu harangjai, más község búcsújáróit köszöntvén, azok haladtak el a házunk előtt. Magas gégehangan énekeltek az asszonyi népek.

Ó, én elhagyatott fájdalmas Szűzanya
kinek szívét járta hét hegyes tőr nyila,
jaj, mert szent fiamat látom a Golgotán,
szörnyű kínok között szenved a keresztfán.

Zsibrita állt a nyitott ajtó előtt, ahogy a mai napon akárhány énekes koldus kéregető állt. Könnyen kapott volna egy csipet fonatos kalácsot, vagy akár tíz fillért is, csak a sapkát kellett volna odafordítsa az asszonyosság felé. Mert ilyenkor illik adni. Aki búcsúkor be tud jönni a kapun, az üres kézzel el nem mehet. Nézzük aztán a csavargónak hamarabb elillő Zsibritát.

— Mért kerüli a munkát, jóember? — kérdi az asszonyosság az idegent, és egy keze ügyébe eső tojást próbál, ahogy a koldusoknak szokás a micisapkájába tenni.

— Nem azt mondtam, asszonyom, hogy kerülöm a munkát. Hanem hogy keresem. Az Önök címét Szegeden ajánlották nekem. Azért bátorkodnék a mester urat keresni.

— Az mindjárt más, segéd úr!

Munkákerülönek értettem a bemutatkozását. Nem haragszik őszinteségemért. A férjem egyébként nincs itthon, az iparoskörben időz minden ünnepen, míg elkészül az ebéd.

— Talán ott megkereshetném?

— Ne fáradjon, valószínű már úton van az ebédhez. Egyébként nem tudom, hány óra van, ilyenkor annyit harangoznak.

Valószínű jó lenne néki egy segéd. Talán nincs fél éve, hogy kivitték a régít a frontra. Így aztán két rossz inasával üti-veri, ahogy tudja.

— Értem. Megvárhatom, asszonyom?

— Hogyne, foglaljon helyet. Szegedet említette. Valóban, ott tanulta férjem a szakmát.

— Egykori társai máig is emlékeznek rá. Ők ajánlották.

Zsibrita kicsit otthonosabban érezte magát. Szétnézett a konyhában. Talán még engem is látott. S nagy éhesen a sütés-főzés eredményeit, a paprikásnak

való galuskát s a báránybordát. De szeme, s horpadt arcán a gödrök nem az ételt nézték, hanem az asszonyt.

Döme Lajcsi inastársammal mi is mindig találtunk rajta pillognivalót vagy három éve. Bár ő soha nem szólt hozzánk, mivel olyan volt a neveltsége. Három polgárit végzett Battonyán. Tavaly még glaszékesztyűben főzött, hogy a gőz meg ne sárgítsa a körmét. Hanem a szépségén a gögje semmit se változtatott.

Mi meg már, inasok, bajszosodtunk. Döme idősebb nálam, a mesterrel együtt borotváltatta magát Róka János borbélyal, hetenként egyszer. Én csak úgy titokban, szárazon rántottam le a mohodzó szakállt. De a mesterné asszonyosság, meg kell hagyni, már rám is hatással volt, hogy inasosan fejezzem ki magam. Sok beszélínivalóm nem akadt, mert minusz 30 fok körül mozgott a levegő, ha ő szólt hozzám. Mi úgy szólítottuk: asszonyosság, de ha bármi kellett néki, csak bekiáltott a műhelyajtón, s akármi munkában voltunk, pedig a mester előtt a munka szent, ő bekiálthatott, már szaladtunk, ez parancs volt. De szerettünk is menni, mert a ruhán át is olyan volt a mozdulata, hogy az már nekünk üdvösség.

A faluban rossz inas létünkre nincs ház, ahol meg ne fordultunk volna. Ablakot üvegeztünk, padoltunk, ajtót festettünk, bútort vittünk haza, névtáblát, képrámát, gyúrotáblát, sámlit, kisszéket, vagy akár koporsótétőt, amit csak a fából ki lehet szorítani, azt mi csináltuk, szállítottuk, bölcst és sodrófát. Ismertünk is mindenkit. Ismertük a falu szépeit a lányoktól a menyecskéig, de olyan, mint az asszonyosság, ítéletünk szerint egy se vett levegőt a faluban. Némelyikkel akár pacsiztunk volna a falu fehérnépei közül, s nem a mi jószágunkon múlt, hogy azok hamar pisszt mondtak nekünk, mivel halottakkal is babráltunk, ha úgy jött a sora. Ezért a fehérnép nem szerette, ha a kezünket jártattuk.

— Hideg a praclid, vidd innét! — mondták.

De nézni, azt szabad volt, nekünk is, akár Zsibritának.

Az asszonyágon egy szál kartonruha lógott. Nézte Zsibrita. Persze ő ha kukoricászsákot hordott volna magán, akkor is szép lett volna. Állatoknak tud ilyen szerencsés formája lenni. Jó alkatú lovak, amikor mozdulnak, még a lólaikusnak is megtetszenek. Azok is szépnek találják őket. A karika nyakat, a kitágult fúvó orrlikakat, a parádés, pávás lépést s a mozgást.

Így lókültanilag valami efféle volt az asszonyosság, s a bőre, mint a frissen alvado tej főle. Feszült és fehér volt. És a formák. Persze amit mi legtöbbit láttunk belőle, az a könyöke gombja. Nem tudtuk, milyen a szép női könyök-gomb, de a mohodzó bajszú legény, akinek az evés előrébb van a kujtorgásnál, olyan szépnek találta az asszonyosság könyöke gombját, hogy sokszor azt sóhajtottuk, bárcsak beleharaphatnánk.

Ezekben a légyzűmmögéssel, harangszóval, koldusimával, búcsús hozsanával és kacsasült illatokkal teli ünnepdélelőttön alighanem Zsibrita Mátyás asztalossegéd is ezzel volt fejbe ütve, ahogy elnézte az asszonyágot. Mert úgy kapaszkodott az ajtófélfába, mintha éppen attól tartana, hogy most dül össze a ház, ha ő nem fogja az ajtótokot. Mert ahogy az asszonyosság nyitogatja a kalácsütő ajtaját, ha lehajol hozzá és benéz rajta harmincfokos szögben, vízi mértékesen, pontosan benézve felülről úgy tűnt, összehajolnak ám takarosán a két fontos almácskái, de olyan szelídecskén, hogy az embernek, még az idegennek is, kedve támadna elaranyoskodni velük, s kitudni tőlük, hogy élhet-

nek ilyen szépecskén, két eredetükkel odabenn ebben a nagy melegben. Ilyen védetten, ilyen védetten.

Úgy lehet, a mester vak volt, ha a feleségére nézett. Ő nem látta. Mert úgy nézte az asszonyt, akár a tornyos szekrényt, a hatfiókos sublótót, vagy a csikólábú asztalt. Aprólékosan, szaktudással, csücsörítve, fülpirulás nélkül.

A házónak való disznókban hosszadalmasabban elgyönyörködött olykor-olykor, ha szusszanásnyi időre letette a szerszámot, s rákönyökölt az akol deszkájára. Nézegette a mangalicákat. Ha azok ébren voltak, mindig fölágaskodtak a mesterhez, és rőfögtek, rőfögtek aranyosan. Ilyenkor úgy örült annak a gazda, hogy alpakka szemfogait is megmutatta nekik. Mi azt csak ilyenkor láttuk, pedig jó mester volt.

Mondta is az urának néha az asszony, ha nagyon haragos volt, fülünk hallatára:

— Ej, Jani, Jani, Jani, Jani!

És ebben tán rosszállás is volt, fejcsóválással együtt.

Zsibrita nézte az asszonyt, mert én harmadik éve szolgáltam a mestert, az ipart, az asszonyságot, ezért tapasztalatból tudtam, hogy nem lehet azt az asszonyt nem nézni. Mivel nekünk csak ez járt, inasoknak, persze. Üvegen keresztül nyalhattuk a mézet.

Az idén már, abban az esztendőben, magasra emeltük a nézés színvonalát. Mivel fürdőszoba a házban nem létezett, pedig lehetett volna, hisz jól menő műhelye volt a gazdának, tiz hold — asszonnyal örökölt földje, bankban lakuló aprópénze, mért ne lehetett volna fürdőszobája? De hát nem volt. A három polgárral nem tanítottak ilyet. Battonyán végezte a három polgárit, a negyediket is elvégezte volna, de hát szerelmében megszökött a mezőhegyesi cukorgyár mázsamesterével. Ezért nem támadtak ilyen igényei. Egy családi mosóteknőt tartottunk a kiskertben, nyaranként, a napon fölmelegedett a víz, az volt a strand. Az asszonyság strandja. Ami a kastélyban leporelló parván, az itt cirokkerítés, erősen bekorcolva, ahogy a gányók kerítik körül akkurátusan a dohánypalánták trágyából rakott melegágyát. A nap bekukucskált a tetején, szél, szem nem járta át a réseket. Ez az asszonyság strandja. Ha fürdőzni akar, csak beszél a műhelyajtón: héj, úrfiak — megtölteni a tekenőt!

Hogy milyen tekenőt megtölteni, mivel megtölteni, mikor megtölteni, azt úgy tudtuk, ahogy a juhászpulik. Jelekből. A jó juhászpuli tudja, merről terütközik a nyáj. Kezet se kell emelni balra, jobbra lendíteni, a juhászkampót rezdíteni, elég a juhásznak csak a subába elrendeződni, a döglött rackát a vállon megrázni, a puli kerül.

Ennyi év után az inas is felnőhet a pásztorkutya érettségijéig. Ha majd fölszabadul a szakmából, tán kutyai tanári oklevéllel fölér a szaktudása. S ha netán mesterré lesz, úgy lehet, doktor kutyai címe íródik az ágya fölé.

Ennélfogva tudjuk, hogy a tekenőt kell megtöltsük vízzel. Sietünk is, a mesternét igyekszünk kiszolgálni. Hiába vár néha pofon bennünket, haragjában. Szoknyája rezdülése munkára ingerel. Másra is ingerelne. De ebben pissz nekünk. Sokszor körülsóhajtjuk mesterünket, mert ő a saját szemével láthatja, ami nekünk csak látnivaló lenne. Hát az ő felesége az asszonyság.

Ha nagyon résen lennének, esetleg mi is láthatnánk egyet-mást, egy fődél alatt lakunk mesterrel, feleségével, az asszonysággal, aki kedvünkre való szép asszony, de a lakásban lesni valakire, lakásból lopni valakitől, az nagyon idegen volt tőlünk. Összebeszélés nélkül, otthonról hoztuk mi, rossz inasok ehhez az iszonyatot. Nem lesekszünk, nem hallgatódzunk, nem lopunk! Szabadban, az

más. A szabad térségek még a mieink. Ősi jusson. Mienk az utca, mieink a rétek, a düloutak, a legelők, vizek, pástok, partok, allék, kis közök, erdők hűvösei, madárszó, nagy levegő, ahol haragosan is beszélhetünk, káromkodhatunk, térden állva imádkozhatunk, átkozódhatunk, okádkozhatunk. Ott lesni nem bűn, lopni se, éhünket elverő tejes kukoricacsöveket, akár bárki táblájából, nyárson megsütni az árokparton, legeltethetünk bárki legelőjén, csak meg ne fogjanak rajta. És hempereghetünk bárki boglyájában, bárki feleségével, ha szóba áll velünk. Csak meg ne fogjanak rajta. Minden a miénk.

Igy töltjük fel a barackfa mellett bekerített asszonysági strand tekenőjét vízzel. És irigyeljük a tekenőt. A nap körüljárja a cirokparavánt, estefelére meleg a víz a tekenőben. Ez a víz találkozik az asszonysággal. Mi nem.

Az ördög incselkedik a pelyhedző bajszu legényekkel. Velünk, inasokkal. Öreganyám még tudott imádságot az ördög incselkedései ellen. Hogy fogott-e rajta, azt sohasem tudtam meg. Máig sem tudom, hanem eszünkben félelmek laktak az ördög iránt. Máig hiszem, hogy van ördög, az a rossz, ami árt az embernek. És az incselkedést is értettem már akkor. Hiszen incselkedtünk Kotrocó községi pénztáros dédelgetett kutyájával. Azt Lumpinak hívták. Kimmélt kutyája volt Kotrocónak. A szobában tartotta, eső alkalmával ölbe vitte ki ugatni, nehogy sáros legyen a lába. És sütőlapáton tartották ki nagy havas telenként, mert a kutyának ugatni kell, csak meg ne fázzon. Az utcai szobában ült a kutya, nyárban és télben. S ha incselkedésül megzörgettük az ablak előtti drótkerítést, rettenetes kutyai haragra lobbant a Lumpi. A szeretett gazda drága csipkefüggönyeit szaggatta le habzó szájával, fehér agyarával. Félelmes volt. Incselkedtünk vele. Tudtam, mi az incselkedés.

Zsibrita nézi az asszonyságot a kis konyhában, ahol búcsúi ebéd sül-fől, eléhezett emberek, horpadt, de nagyon egészséges fogára valók, de ő nem a báránybordát nézi, hanem az asszonyt. Ezért kedvemre való. Neki jövője van. Ő segéd úr. S mi, koszos inasok. Zsibrita fogja vékony, legyezőre nyílt tenyérével az ajtófélfát, s néz a konyhába, ahogy vándorcirkuszi előadást néz a három tojással magát befizető paraszt. A három tojással magát vándorcirkuszba befizető paraszt mindent alaposan megnéz. A ponyvát, a karbitlámpa fényét, a belefutó éjjeli lepkéket, a kötéláncosnő vékony lábászárát, közben tapintja saját felesége mellette elvizenyősödött podagrás lábát. Három tojás nagy pénz. Harmadik éve megy a háború. Drágaság van. Három tojás ötven fillér. Ezért a paraszt egészen odaadja magát a cirkuszi kifigyelésnek. A pénzért, a három tojásért meg kell mindent nézni.

S mi velünk, még az ördög incselkedésének eleget téve, s az asszonyság parancsára megtöltjük a tekenőt, hát elgondoljuk, ha estefelé az asszonyság a cirok mögé megy, amikor a kocsmában a mester javában pálinkáz, mivel minden este azt teszi, akkor meglessük. Meglessük. Meglessük, ha a kutya a kovászba is ugrik! Felmegyünk a rózsabarackfára, hiszen már ki is próbáltuk, már a barackfát, jó buján leveles annak minden ága, elbújhatunk bokraiban, akár a kan csalogányok, csak éppen mi nem kiáltunk. Jaj, nagyon is kipróbáltuk néhányszor, hogy látunk onnan, a barackfa ágról bele, a fölmelegedett vizű tekenőbe. Hát bele is láttunk. Na, alig vártuk, hogy az idő oda ketyegjen az alkonyathoz. Én ugyan latolgattam magamban, hogy nem ám, nem ezt tanultam én otthon, a mindenkinél tisztább édesanyámtól, de hát az ördög — az ördög. Az úgy reszelt bennem, hogy a hátamon megborzongott a bőr, mintha lábásfeneket csikorgattak volna vasvillával. De a Lajos inastársamnak is vöröslött a füle gombja, mintha erős paprikával dörzsölték volna be.

Ahogy a mester fájröntöt jelentett, letette a zöld kötényt a gyalupadra, papucsolt a kocsmába. Miénk maradt a takarítás, a jószág etetése, miegyéb, órák hosszágú eltartó, éjszakába nyúló matatás.

Egyszer csak kisvártatva, ballag az asszonyság, de sétálva, karján a törülköző, trallázik, ahogy lépdél, talán valami tengerparti fürdőhelyet is megképzelt maga köré, mivel könnyű helyen munkálkodott benne a képzelődés, ezt tudtuk, kölöki ésszel is. A valóságot fölcicomázta olyan parádésan, ahogy a lakodalmi lovakat szokás. De hát határi munkára fölcicomázott lovakkal menni nevetséges volt, mi is majdnem neveltünk. Hát a cirokparaván mögé megy, magát húsítani, mért parádézik. Nem bántuk, neveltük, és másztunk a kipróbált barackfaágra.

Az asszony szépen tudta a blúzát is kigombolni, de olyan macskai óvatossággal, hogy akarunk ellenére közelébb kúcorogtunk a törzsvastagságú ágon. Kicsi szél is kerekedett, zajjal zizegett a levelekkel, az öreg doroncosos kérgű barackfán csak nem is hallatszódott a mi glottgatyánk sustorgása. Na, aztán a fejnek kis könnyű kendővel való bekötése következik. Az is keccsel. Szép nőiességgel. Méltósággal, lányos ábrándozással. És dúdolások is hozzá. Mi pedig mocorogtunk az ág hegye felé, hogy jobban lásson telhetetlen szemünk. Hanem ahogy a szoknyája aljáig lenyúlt az asszonyság, de azt is nagyon szépen tette, maga sem tudta, milyen bájjal, mint kötél táncosnő a produkció előtt, szinte pukedlizett gyantás talpú cipellőjével, ujjhegyeivel fölcshipentette a szoknyája alját, hogy éppen kis fények vetődtek térde pogácsáira, hát Döme Lajcsi inastársam, három esztendővel idősebb nálam, valahogy az ösztönös erők is magasabbra lehettek srófolva benne, a látványtól váratlanul elkezdett az ág hegyén csuklani, a gyönyörűségtől. De olyan erővel rángatózott tüdeje, mellkasa, hogy a deréknyi vastagságú barackfaág hirtelen kezdett alattunk. Kettőt-hármat hintált, ágyúdürejnyi robaj durrant a lombok között, s előttünk elsötétült a világ. Csak a földdel megpuszilkodva látunk csillagokat. Mire a gallyak közül kikászolódtunk volna, az asszonyság ott toporzékolt előttünk. Lajost lábbal érte, belerúgott, nekem a fülemet húzta. Homályosan úgy emlékszem, talán akkor sem volt rajta ruha. De hát mi gyönyörűség volt az. Szidott is bennünket, pimaszolt, aljas lelkületű parasztnak elverselt bennünket, akár a húsvéti templom kereplője. Még az sem tud olyan fortélyosan zajolni, ahogy ő mondta átkait. Hanem az urának sohasem szólt az esetről.

Zsibrita nézi az asszonyt a konyhaajtóból, kapaszkodik az ajtófélfába, s mindez annyi idő alatt seper végig kósza eszem utcáin, míg egyet fordul a pecsenyekácsa a tepsiben. Nem sok idő kell néki, gyöngé annak a bőre. A kácsának.

Jön a gazda. Ital lötyög benne. Messziről ismerjük józan és pálinkás lépéseit. Mikor töltött, akkor rezeg a feje, akár a kócbabaké. Amúgy biztosan lép.

Bemutatkozás, mormogás. A gazda fölkiált:

— Épp abárolódott a fejem, hetek óta. Ember kellene! Kéz, aki érti a szakmát. Itt van a malom. Most áll át hadimalomnak. Ezután cserélik az örleményt. Ülepitőt, szállítócsöveket kellene építeni bele. Negyedévi munka. Itt tapossák a sarkam, hat szoba bútorért, néhány új házások. Az uradalmi kastély téli ablakaiért majd megöl a kasznár. Dolgozni kellene. Ha száz kezem lenne, ezerfelé járhatna. A termőre fordult fa teremni akar.

— Tegyetek hát tányért az asztalra, segéd úrnak. Italt hozzatok. Háború van, segédet adott a sors. Sört elő. Húzzátok föl a kútból, tegnap lehűtöttem. Örülök, Zsibrita úr. Örülnék, ha megegyeznénk!

— Azért jöttem. Hanem egy dolgot előrebecsátanék. Mielőtt bármit mondanék, legyünk egymással tisztában. Tizenhat hónapig tűzvonalban voltam, de megsemmisült a büntető zászlóalj, amiben szolgáltam, a kurszki szorítógyűrből hatodmagammal szabadultam. A többi mind nyomorék. Én priuszos vagyok. Már a szegedi rendőrök javallták, tűnjek ki a városból, hisz bűnösebb vagyok a hadiszállítóknál. Persze oda is priuszosként kerültem.

— Dolgozni tud, és szeret?

— Kérem, mester úr, asztalossegéd vagyok. Úgy lehet, cukrász is lehettem volna, vagy ácslegény.

— Igen.

Az asszonyság csipőre tett kézzel hallgat, vigyázza az asztalt, a mellette ülők beszédjét. Szava nincs, ilyenkor nem is illik, de mozdulatai mutatják, kötényével letörli az asztalossegéd székét, hogy nagyon hajtja Zsibrita előtt a felhőt. Vigyáz, hogy el ne röpöngen. Ő tölti a sört, amit mi húzunk fel a kútból, s urát inti: — Jani, csak csinján, nehogy csúnyán mutakozz be!

— Bíz ide!

Eszünk. Nekünk is szépen szed az asszonyság. Jókedvében van, szép a könyöke gombja, a rosszindulatok Zsibrita megjelenésére elszállnak belőle. Úgy szed nekünk is a levesből, ahogy Janinak, Matyinak. Csordulásig teszi a tányért tyúklevessel, zúza, mája, lába szára benne, meg sárgarépa. Tudjuk, hogy szereti az új embereket, különösen akik figyelemre méltatják őt. Valami készülődést sejt az ember az asszonyságban. Nem nagyon értjük, csupán érezzük. Ahogy a fejhallgatós rádiót is értjük. Akkor kezdett divatos lenni. A fene tudja, hol beszélnek bele. De mi halljuk. Így értjük az asszonyságot.

A Bíbor kutya kapui neszeket fog az asztal alatt. A levescsontok ropogtatása közben kivakog két asztalláb közül. A kilincset ököllel verik odakint.

— Eriggy már, nézzed, de erőszakosak ilyenkor a koldusok!

Ugrok, nyitom. Fehér csendőrtizedes feszül a kapuban. Kalapjának kakas-tollain apró búcsúi rezzenetek matatnak. Bennem megáll az ütő. Mindig is féltünk a csendőröktől. Apám is félt. Engem pofon is ütött már ez a gögös. A postát festettük éppen. Én az ablakokat a nagyutca felől, a mester a bejárati ajtót a kisutca oldaláról. Épp csak a sarok választott el bennünket. Jött Fehér biciklin a községházáról a postára. Levelek voltak a kezében. Dürkopp márkájú kerékpárját letámasztotta az akácfához, de olyan szabályosan, ahogy patikus méri az aszpirint. Pizsmog. Az emberben ilyenkor meghül a vér. Az idegesség elfogja. Féltünk a csendőröktől. Ők is azt akarták. Valahogy tán köszöntem is néki. Úgy motyogtam inkább, mert az ember, ha csendőrt látott, megmerevedett még a szája is. De a leventében azt tanították, hogy derék csendőreinknek köszönnünk kell. Talán mondtam is én valamit, a munkám felé, az ablak felé fordulva, hogy Szebb jövőt!, vagy ilyesmit. Mindenkinek köszönnünk kell. A bérmáló püspöknek, az uradalmi kasznárnak s a községi csődörösnek Szebb jövőt! Fogadta, nem fogadta Fehér csendőr tizedes az én Szebb jövőmet!, nem emlékszem rá, de adott akkora pofont, hogy a festékes-ibrik kiesett a kezemből. Mert a csendőr ebben szakember lehetett. Amilyen szakember az én mesterem volt. Az is tudott szép bridzsasztalt csinálni, olyat, hogy azt még a kigyósi gróf is megkívánta. Ki is vallatta másik gróf cimborájából, hogy ki csinálta a bridzsasztalt. Az mondta mesterem címét. Hát a

csendőr is kellett valahol tanulja a pofonvágás módozatait, művészetét, mert annyira szakszerű pofont adott; pedig háttal álltam neki, ő oldalról adta, s mégis előlről kaptam, hogy a festékespikszis kiesett a kezemből. Persze az ilyen pofonnak hangja van. Csattanása. A mester is odakukkantott a sarok mögül az esemény színhelyére.

— Hát mért volt ez, tizedes úr? Az én inasom tán csinált valamit?

— Nem tudok róla. Nem tudok róla, mester úr, kérem szépen, de ami bizonyos, hogy még csinálhat! Ezért inasnak a pofon sose árt. Egyébkén ez csupán pedagógi kérdés.

— Hát csak maga ne nagyon üsse ok nélkül az én emberemet, tizedes úr, hát kutyát nem szokás ok nélkül megbántani, ugyebár!

— Ha majd máskor kívánja a mester úr, az őrsön részletesen elbeszélünk róla. (Jaj, a mester se szeretett a csendőrrel kalapban, őrsön beszélgetni. A kocsmában poharazgatva úgy már jobban elment neki.)

— Zsibrita Mátyás asztalossegéd itt van? — nézett ki bozontos szemöldök-szőrei közül a zsarú, de nem várt igent vagy tesséket. Ment befelé a gangra, akár a golyó. Nem lehetett volna elébe állni. Kalapálladó szíja fénylett az izzadságtól, kardja zörgött minden lépésnél, a sarkantyúja csilingelt. Feszesen tisztelgett, elnézést kért, az asszonyságnak kezét csókolommal köszönt. Ez egy kicsit szolgálaton kívül történt. Mosolyintott is hozzá. Bal, trombitaaranyból készült szemfogát kivillantotta. Ennyire szolgálatban is lehet ember a zsandár.

— Szegedi távmondásban kaptuk, hogy a ma reggeli vonattal Önökhöz érkezett Zsibrita Mátyás priuszos asztaloslegény. Aki azonnal jöjjön velem, az őrsparancsnokságra!

— Hadd ebédeljen már meg, tizedes úr — mondta az asszonyság!

A tizedes, amennyire az álladótól és a szabályzattól lehetett, udvariasan mentegetődzött.

— A parancs azonnalra szól, nincs mire, tisztelettel jelentem, haladékot adjak, menni kell.

Zsibrita letette a leveseskanalat, felállt, suttogva mondta:

— Mehetünk.

A családtól elköszönt, elől ment ő, utána kardját zörgetve a zsandár, puskáját karabélytartásból bajnétaufosan vette, így lépett utána. A Bibor kutya hang nélkül húzta le szája szalonnáját fehér agyaráiról. Nem mert morogni ő se. Hanem ahogy a kapu beklattyant, az asszonyság váratlanul vágott ököllel akkorát az asztalra, hogy a poharak megsörrentek, s a Bibor egy pulykalábszárcsonttal a szájában keresztülugrott a verőcén ijedtében.

— Mi az a priusz, János, az isten áldjon meg!

János mester lassan megtörülte a száját, mindenben alapos volt, megfontoltan szólt:

— Semmiség. Nekem is volt legénykoromban, míg apád le nem törültette rólam a pénzéért, mielőtt hozzám adott volna. Büszke priuszos legény voltam. A pénzért letörülték békevilágban. Az ilyet.

— Jó az a priusz, vagy rossz? — követelte határozottan az asszonyság a választ.

— Amikor az éhes emberrel a kanalat is letétték érte, akkor rossz. Amúgy minden becsületben forgolódo ember priuszos. Tudod? Ládd, még a csendőr is vigyázza. Az is mutatja, hogy érték. A lószart nem vigyázza senki.

— Na, a csendőr vigyáz mást is.

— Te tudod jobban, asszony. Lánykorodban te táncoltál velük sokáig.

— Ne feszíged — tiltakozott az asszony.

— Én nem feszígetem, csak amikor előkerül, emlékszem rá. Hanem jólaktam én is. Elég volt egy fél tányér leves.

— Most mit csináljak ezzel a sok lepazarolt étellel?

— Add az inasoknak. Hadd legyen ünneplük.

Úgy vakarászta bal karja szárát, hogy látszott rajta, tőle fölbukhat a csendőrség, leéghet az egész búcsú. Elöntötte az álmodás, az unalom. Tőle fújhatják a bolondkocsis trombitások olyan erővel, hogy a széle kirójtólózzon. Már a dudának. Hanem egyet mond; lefekszik humni, legokosabb amit tehet ebben az elbutult fordulatban. Étvágyát arrébb vitte Zsibritával együtt a zsandár.

Nekünk néhány ezüst pengősöket adott, talán nem érdemünk ellen, hisz ő is szolgált inasul is valakit, ami nem felejtődik el a szerszámok társadalmában maradó embereknél.

Jót tett a mester velünk, amúgy is lejjebb lohadt bennünk a hangulat, hogy zsandárok érdeklődtek Zsibrita után. Sokat vártunk ettől az embertől. Az új kéz rejtélyes világát sejtettük benne. Miket tud. A mester értő segedelmet, az asszony, tán maga sem tudta, mit. De ő volt a legvárakozósabb. Hisz az ura úgy néz rá, ahogy a tornyos szekrényre, a hatfiókos szublótra, a csikólábú asztalra szokott. A falu azt súgja róla, hogy félbemaradt úri hóbortjai mind abból következnek; nem becsüli aranykezü urát semmire. Egy girhes leszék úr, községi írnok, akár adóhivatali gyakornok, fenségesebb imádat neki a festékes nadrágú, mindentudó emberénél.

A mester úgy örökölte az asszonyt apósától, egykori mesterétől 10 hold földdel, műhellyel, házzal.

Hogy amikor egészen magukban, kettesben voltak, mi ülhetett közöttük, azt senki sem tudta.

Egyszer a mester régi szeretője lépett a műhelybe, cakkos függönytartó csináltatás ügyében. Még tíz év után is megcövekelt a szem, külső szépségén időzve. Szépséges portéka lehetett virágjában, ha még most is őriz belőle eleget, pedig megharapdálta az öreg sors őt is. Csak elég hozzá, nem borultak össze, pedig tudásunk szerint évekig nem is látták egymást, ezért kérdi, csak óvatosan tapogatózva az asszony, talán pusztá udvariasságból:

— Hogy megy sorod, János? — és egy ropántból kiugrott bodor fenyőforgácsot hintáltatott. Úgy tűnt, kicsit zavarban lehet. János mester őszinteségében tudott olyan szépen szólni, érdemes leírni:

— Az isten mentse meg minden anya gyerekét a nem szeretem párnára fekvéstől!

Ezek után aztán sok magyarázatra az égvilágon senkinek se volt szüksége.

De a búcsú jót tett nekünk, rosszkedvű rosszcsonn inasoknak. Pénzünk is akadt. Nem csupán az, amit a mester pötyögtetett oda. Fuseráltunk mi már annyi ravasz-sággal, hogy abból facsarodott egy kis pengő. Képrámát csináltunk, sámlit, kisszéket, köpöcsészét, virágtartót. Aztán, hogy bukások nem következtek a titokban összeütött munkákból, mindig nagyobb darabokat is magunkra mertünk vállalni olyan emberektől, akik abban a hitben éltek, hogy az inas olcsóbban csinálja, mint a mester, hiszen mindent csak úgy lop hozzá. De az annál drágább. A lelkiismeret bőrét is a vásárra vittük, az is pénzben van, aztán az ideges reszketés, a túlórázás, a százfelé való villogás, a mester merre van, a mesterné merre, olyan anyagot el ne csapjunk, amit a mester számon tart. Pedig számon tartó ember volt, jó emlékezetű. Sokáig abban a

hitben éltünk, hogy nem is sejti titkos iparüzésünket. Egyszer odaszemtelenedtünk, hogy konyhakasznit vállaltunk egy fiatal házaspártól. A neki való már régebben el volt lopva. Mert az ember már előre lopott. Ha nem keresődött a meglovasodott anyag, akkor építkezések következtek belőle, persze kimondottan rendelésre. Piacra nem dolgoztunk. A kaszniügyben, ahogy éppen verekedtük volna át magunkat egy holdvilágos éjszakán a kapun, hát a mester elébünk liheg csak úgy a fekvőgatyájában:

— Ne vigyetek ki a műhelyemből, gyerekeim, ilyen gyilkos munkát! Össze se csapoztátok a nagy siedelemben! Micsoda dolog az, szögelni, mint a kontárok!

El kellett volna süllyedni a szégyentől. De a süllyedés se az ember akaratán múlik. Aztán újraépítettük a kasznit. Amit vállal az ember, annak ura legyen!

Volt minékünk pénzünk, szutykos inasoknak. Egyébként se szórtuk. Nem ittunk, nem kártyáztunk, nem is nyalakodtunk. Lajcsi inastársammal kilestünk két jó szájharmonikát. Azelőtt is akadt a párnánk alatt, de a búcsú a harmonika megújításának is lehetősége. Régen sürítettünk rá. Vettünk is olyan háromoktávós Rheindold pofagyalt, hogy csak összefutott a nyál is szánkban a látására. Lesz is esténként otthon muzsikaszó, hogy na. Jól összefújtunk Lajcsival korábban is. Ha olyanunk jött, telente fél éjszakákat is fújtunk a plafonra szerelt, forgáccsal tömött inaságyon. A mester tán szerette is zenéket, mert legalább tudta, hogy otthon vagyunk. A csatangolást tiltotta, a kocsmák előtti ácsorgásokat, a tánciskolától is elpisszentett és a frizurától. Az inas kopasz, mint a lelenc!

Ha fújtunk, legalább azt is bizonyítottuk, hogy jóba foglaltuk magunkat.

Vettünk két akkora pofagyalt, amilyen még sose gyalulta a szánk szalonnáját. De hát a búcsú zsinatában nem lehetett azt megszólaltatni, ezért csak ahogy alkonyodott, nyomakodtunk haza. Majd a műhelyt föllocsoljuk, s annak a hűvösében az új szerszámot megzengetjük kedvünkre, mivel a próbálásnál a sipoknak olyan szép remegése volt már a sátor alatt, úgy éreztük, egy percet se veszíthetünk a megfúvás gyönyörűségéből. Haza is lüktetünk, nem tartott az nekünk sétálva se 3 percnél tovább, most meg tán szaladtunk is, a kíváncsian annyira taszított bennünket, de igen ám, csak hogy Zsibrita ott fekszik a műhelyben a mester gyalupadján, eresztő gyalu a feje alatt, karja a mellén összefonva, szeme becsukva. Amennyire az alkonyatban kivehettük, vértelen volt az arca, fáradt, törődött. Aludt. Úgy véltük. Kis tétova csalódás is elébe lopakodott elképzeléseinknek; muzsikálni akartunk, magunkba esve. De nem a csalódás keresett helyet magának bennünk, hanem a kép, ahogy Zsibrita feküdt a padon. Régen érdemes asztalosokat utoljára gyalupon ravalatoztak föl. Tán épp így.

Gyerünk a kerti kukoricásba, mondom Lajcsinak, mert bizsergett a muzsika után a szám. Megyünk aztán, sietünk, mindjárt kiválasztunk két ülőkének való sárgát, sarokkal lerúgjuk csumájuknál a tökindáról. Hangolunk, szoktatjuk szánkat az újhoz, újat a szánkhoz. Szépen ugrálnak elő aranyos tremolókból a hangok. Egyszer csak nótává is rendeződnek, ahogy játékokban összeszokott gyerekek tudják a kézfogást, ölelést, forgásokat, guggolásokat, bokázásokat, hátbavágásokat szemre érteni. Egész füzérre való nótapántlikák magazinoltak valahol eszünk muzsikaörző kamrájában. Már ránk is hajlik a sötét, zörög a szárlevél mögöttünk, szelek támadnak, ha a sötét teregeti fáty-

lát, feketeracka subáját. Fújtuk százeggyig, akár a vacsoráról is elfeledkezve. Zsibrita áll a hátunk mögött mozdulatlan. A szerszám megállt a szánkban.

— Ha harag nélkül maguk közé eresztenének az inas urak, magam is muzsikát szoritanék a számra.

— Hát mért is haragudnánk. Hát a muzsikaszerezés az olyan, hogy a muzsikaszerező emberek, úgy lehet, ha beszélnek, nem is értik egymást, olyan kínait meg eszkimót mondanának egymásnak, de ha belecsaptatnak a muzsikába, azt érti az emberevő is tán.

Közben inge gelebéből előhúzott egy karéjos nagy szájszerszámot, de effélet megint csak nem is láttunk mi még.

— A fronton egy olasztól kaptam egy féi komiszért. Nagy úr volt a brugó, 3 hétig bele voltunk kerítve a kurszki terekbe. Eddig se kedvem, se időm nem volt megfújni. Ügylehet, a pókok is bekötötték már a lukát. Azzal végigfutatta szája széle előtt, olyan mozdulattal, ahogy románok fújják a pánsipot. És fújtuk, hogy egészen ránkvastagodott a sötét. Ha nem tudtuk az ő dallamát, megmaradtunk kontrásoknak, rezegtetőnek, szólamvastagítóknak, de tétlenül nem ültünk a tökön. Majdnem a piactéri, búcsún forgó bolondkocsis trombitásokkal fújtunk versenyt. Pedig azok se kímélték a tüdőt, se a dudát. A hűvösre esteledő levegő is erőt adott nekik, hogy olyan nyomással rezgett szájukon a réz, majdnem kiegyenesedett a görbülete.

A gyerekeknek való százmuzsikák nekünk drága zenekaroknak tüntek. Sokmanuálos orgonának (mi javítottuk a környék templomi orgonáit, Angster urék kiküldött szakemberének az irányításával). A mi százmuzsikánkból kivettek a gordonkák, bőgők, primek, másodhegedűk, brácsák, kürtök, oboák, és újra csak az orgonákból a legöregebb hangok, amit csak szálafenyőkből alkotott sípok tudnak előlehelni. A mi fülünk abban a hitben hallgatta muzsikánkat, hogy ezek drága hangszerekből fakadnak, tanult müzsikusok billegtetése nyomán. Noha nem ábrándoztuk magunkat asztaloslegényeknél egyebeknek, de soha, legmerészebb ábrándjainkban sem. Nem akartunk fényes pulpitusokon nagy frakkos zenekaroknak beintő karmesterekké lenni. Az már cifra remény volt, hogy pulpitust csinálnak velünk. Arra vállalkozott volna az ember. A maga gyönyörűségére muzsikálni, az más.

Hogy mióta lehetett hallgatónk a mester meg az asszonyság, azt soha nem tudtuk meg. Arra lestem föl, hogy a Bíbor kutya térdemhez dörgölte pirostarka pofáját. Ez mindig olyan kutyai nyugtaféle volt, amiből következett, hogy nagyon is rendben van közöttünk a helyzet.

Ahogy a vacsoráláshoz elősorakoztunk, a műhelyi karatlan székeket evőasztalul kikészítettük, hát az asszonyság csak odateszi tányérunkat Zsibritáé és a mesteré mellé, a nagyasztalra. A 11-es lámpa világítja a párolt kék káposztával kerített hideg rucasültet, és a fehér terítő egészen becsukta a nyelőkémet. Mi, inasok, soha nem értük terített asztalnál. A műhelyi székeken dörzsöltük ki a szükségtelen színeket az ecsetekből, azokon festettük a koporsófedelet, enyvet kentünk rajta, és rúgtuk és tettük, ahogy az élettelen szolgálakat szokás. Akkor becsültük, ha naponta evéshez állítottuk ki a konyhába télen, és a gangra nyáron. A székre tett tányérunkba a Bíbor seggen ülve is belelátott, és egyszer, ősszel, a kakas fölugrott a tányérunkra, szét is gurult a szilvágombóc a földön. Nem is kaptunk másikat, aki ügyetlen, az éhezzen! De hát lemostuk a kútnál a gombócot. Nagyon csúnya morzsa nélkül. Akkor vágtam fejbe kanállal a kakast, mikor a mesterné nem látta. Kicsit megszé-

dült ugyan, de azért kakas maradt. Az asztalunkat tiszteletben tartotta azután. Csak messziről félszemezett a tányérunkba.

Míg tesz-vesz a búcsúi vacsoraasztalnál az asszonyság, azt mondja, hogy ezután együtt eszünk mindig.

— Nem vagytok már gyerekek!

A mester sört önt nekünk, Zsibritára emeli asszonya után a poharát, aztán nekünk is odabiccent.

Reggel együtt ébredtünk a műhelyben. Mi, inasok, odafönt Lajossal a plafonról csüngő majomfészekben, ahogy az asszonyság becézgette az ágyunkat. Zsibrita a gyalupadon.

Mikor jó reggelt köszöntöttem rá, úgy éreztem, a testvéremnek, a bátyámnak mondom. Ismerem, mióta élek. Csak nem találkoztunk mostanában.

— Jó reggelt, Zsibrita úr!

— Majd hozzád vágom a cipőmet — kedélyeskedett velem.

— Akkor a segéd úrnak kívánok jó reggelt!

— A másik cipőmet is hozzád vágom! Hány éves vagy?

— Tízzel rövidebb magánál.

— Mondjál csak Matyinak!

— A főnök farcsomán billent, hogy kapóst esünk. Nem engedi az inast segreverőcskézni a segéd urakkal. Mi is lesz akkor az iparból, ha nincs távollás, tisztelet és tartás!

— Nana. Akkor szólíts Matyi bácsinak.

— Rendben van, Matyi bátyám!

Azután tudtam léptét, mozdulatát, ujja ballagását a fűrészfogakon, ha reszelte.

— Az éles fog, ha jól reszeli az ember, finoman akaszkodik az ujjunk bőgyibe, mint az éretlen bogáncs. Olyankor aztán, a szépen eresedő fában akármi nótát eldalol. Az éles fűrész — nótás.

Ha gyaluvasat köszörült, ott is az ujjavége tudta, éles-e a szerszám.

A fenőköhöz ne sajnáld addig kétoldalazni a vasat, míg sodort érez rajta az ujjad. Ha lement, olyan hangot ad a bőröddel találkozáskor, mint a forrásban levő víz. De akkor nem is fél a deszkától. Olyan egyenes forgácsot köpköd ki a gyalud, mintha dárdát hajigálnának. Olyankor gyalu a gyalu. Nyomában akár politúrozhatod az anyagot.

Az ilyen beszélgetések nem egy szuszra esnek meg közöttünk, hanem napok alatt, amíg a malmi munkában mindenféle anyagokkal való hadakozásainkban közel kerülünk egymáshoz.

A malom molnárja se akárki. A csabai nagymalomtól tiltották el ide, állítólagos hazafiatlan magatartása miatt. Lengyeinek született, Bécsben malomipari középiskolázott, több nyelvet beszélő öreg bandzsi volt a lisztlopó. Itt a faluban minden molnár az, lisztlopó. A molnár fia se volt mihaszna. Segédül zsákol, mázsált, örölt, darált az apja mellett. Az első este, hogy a malmi ülepítőt építeni kezdtük, amint a sötét letétette velünk a szerszámot, szánkra tettük a harmonikát, a molnár egygombos 80 basszusosat, a fia egy okarinát. Csaptunk olyan zenét, két zsendár odalámpázta magát perceken belül.

— Mire végzik? — kérdi a szakaszvezető.

— Játszunk egy kicsit a munka után.

— Jókedvük van játszani, világot háborítani, amikor hazánkra ilyen súlyos próbáltatások nehezednek?

— Nem állhatunk eléje, sajnos — mondta az öreg molnár, és a levegőt kieresztve harmonikájából, összecsucskta.

— Jobb lenne, ha szomorodnának! De hát épp maguk mindketten bélyegesek. Nem is csoda. Nem is magyarok! Maga, Kocziszky úr. Maga, Zsibrita úr!

— Igen — szólalt meg először Zsibrita —, nemrég Zacsó Mátyásra akartam volna magyarosítani a nevem, hogy hatodmagammal szerencsésen visszaérkeztem a kurszki harcmezőről, de az írásbeli kérelmemre rendőri felügyelet lett a válasz azzal, hogy csúfolódom.

— Maga tényleg csúfolódik. Pedig több mint száz halottja van eddig a falunak. Azok az özvegyek, akik hallják a maguk dorbézzát, vajon mit gondolnak?

— Sajnos, föl nem támaszthatjuk szegény elesetteket — mondta az öreg molnár.

Nem is nyikkantottuk mi azután a hangszereket. Valamelyik tollas mindennap kinézett ezután a malomba. Ilyenkor a vámbúzáat is fölküldték a molnárok a szelektorra, csaptak olyan port, csupa fehér lett tőle a kakastoll.

Muzsika helyett esténként bizalmas beszélgetések estek. Ki miért, honnan. A molnár mert nem akart a Magyar Megújulás pártjába lépni. Matyi szakszervezeti múltjáért került büntető műszaki zászlóaljba. Addig szedték, rakták a műszaki zárat, gyalogsági aknákat, hogy 16 hónap alatt elrepült 500 ember. Kit az akna vitt, kit a folyókon való átkelés, kit az Ivánok átkaroló mozdulata. Kurszk előtt aknazárat telepítettek két erdőcsücsök között. Ezerméteres távon, lóugrás szerint tányéraknak, gyalogságival vegyest. Ahogy hajnalodott, a kijelölt vonalig faroltak a letelepített mező mögött. Csak néznek a két fenyő-erdőcsücsökre, olyanok a gyönyörű sudarak, mint a karácsonyfák. Díszek, csillogó valamik lógnak le róluk, mint az angyalhajak. Kukkerral nézik, hát az ő aknáik voltak azok. Ahogy ők rakták hason csúszkálva lefelé a halált, az Ivánok úgy szedték azon melegében fölfelé.

Az árokperti beszélgetések végét már hetek óta a Titóhoz közlekedő szovjet gépek nehéz moraja jelezte. Éjfél körül volt mindig. Visszafelé jöttükben már aludtunk.

Muzsika nélkül nehezebb élni. De amit savanyított rajtunk a tilalom, az asszonyság annyit akart cukrozni életünkön. Jókedvében fölengedett bennünket az asztalához, a malomba pedig saját kezűleg hozta utánunk az ebédet. Mi voltunk itt ketten, Matyival. A mester Tomonicskáéknál dolgozott Lajossal a kastély ajtóin, ablakain. Azok könnyen hazaléptek enni. Jött az uradalmi kasznár is, kitudta, hogy delente ott várja evésünket a mesterné. Köszönt is, vaddisznósörtés kalapját annyira emelve, jusson abból az asszonynak, a molnárnak, Zsibritának s a többinek.

Már magas volt a lisztároló oldala, belső állványokról tömitettük az eresztéseit. Jött az asszonyság, beállt oda Zsibrita mellé. Elmentem friss vízért. A malom járt akkor is: zúgott, zengett, zakatolt, hat hengeren dörömbölt a búza, egy nagy lengőszita kalapált odafönt, a kőpadon két darás kalimpált. Koptatók, szelelők, tarárok fűjták ülepítőbe az anyagot. Transzmisszióval hajtott bennünket egy faszéngázos fekvő motor. Két lépésről nem értettük egymás szavát ilyenkor. Az asszony fogja Zsibrita kezét. Beszél hozzá, mint várandós anya választott szentjéhez. Matyi bocsánatkérően húzódik el. Az asszony elszánt.

— Hagyott valakit a városban? Utál engem? Fél az uramtól? Csúnyának tart? Tolakodónak? Utálatos a természetem? Buta vagyok? Tisztátlan vagyok? Méltatlan magához?

Nem hallhattam, mit beszél. De ismertem és tudtam, mikor nyílik ilyen rózsaszírom duzzanatúra a szája. S folytatta:

— Ahogy a kapunkon bevánszorgott, már szerettem! Nem tudom mért. Hogy szeressen. Igen. Önző vagyok, szeretem, akarom, hogy szeressenek. Nyavalygósnak tart? Szolgáltatnám magát, egy kis melegségért. Mint kutya, úgy járnék nyomában. Mért nem a maga által is becsült uramat szeretem. Neki a nyakába varrtak. Eltűr, csak eltűr. De nem gyűlékony. Talán sose volt az. Most nem az. Én nem vagyok tán még öreg. Szóljon. Mondjon valamit!

Matyi hallgat. A kasznár kapaszkodott föl az odavezető létrán. A létra végének mozgásából látszott, hogy megy valaki. Az asszony elengedte Matyi karját. A kasznár meglengette kalapját, szavát annak se lehetett érteni, elismerően nézte egy nap haladásunkat a ciklon építésében, és lelépdelt a földre.

Én nem értettem Matyit. Hogy maradhatott ilyen jeges, amikor sokkal kisebb ügyekre föl tudott forrósodni? A szépen ülő csapozás láttán füttyre csücsörít, vagy nótára. Vidám rajzú fenyők játékának örült.

Néha, mikor nagyon fojtogatott a tető alatti meleg, kibújtunk a cserép fölé. Beláttunk a falu szélső házáinak udvarára. Borjút itattak, az fölérgett jókedvűen. Postás adott be a kerítésen valami küldeményt. Messzire sárgálló tarhonyát teregetett egy néni, és kukoricaszárral púpozott szekerek méltóságoskodtak az utcák ágaiban.

Matyi Szibill levelét szűri szét a foga közül. És teljesen a ködök és derek vették hatalmukba a határt, mire mindenféle bizottságok meglegedésére átadhattuk új föladatának a malmot. A kasznár vacsorával kedveskedett. Birka főtt a malom előtt, és borokat, szódákat hozott az uradalom szamaras fogata. Volt pálinka, palacsinta és csőrege. Vendégelték a jegyzőt, a bírót, a főispáni titkárt, a tűzoltóparancsnokot, az állatorvost, minden e munkán szorgoskodó iparosokat a szijgyártótól a gépszerezőig.

Éjfélig bádorgó való gallérban ült a társaság a tisztába tett malom földszintjén. A csendőrök a repülés előtt hazaindultak, a kasznárért is jött a hintó, az állatorvost elléshez vitte el egy kétlovas paraszt. Csak a rokonság maradt együtt: A molnárok meg az asztalosok. És borok és pálinkák. Matyi énekelt. De mintha csak magának tenné.

Kendő, kendő, csipkés szélű, drága kicsi kendő.

Mondd meg nekem, sügd meg nekem, mit hoz a jövődő.

Enyém lesz-e a te gazdád, ó, ha te azt megmondhatnád.

Az asszonyság is tudta a nyilatkozatot. Hogy neki szól. A mester a törkölyös butykost vigyázta. Itta, mint a vizet. Neki tréningje volt hozzá. Mindennap itta, mint pap a misebort. Ha vasvilla esett, akkor is itta. Matyi sorolta dalait.

A szívem, a szívemet elvesztettem én,

Egy rongy van, egy rongy van csak annak helyén...

A mester kókadozott, de a butykost nem engedte ki a kezéből. Jöttek visszafelé a repülők, mire kikecmeregtünk a malomból. Dömmel karonfogvást egyengettük mesterünk útját, utánunk lépdelt Matyi, zsebre dugott kézzel.

Abba kapaszkodott a színjózan asszonyság. Matyi vitte, mintha szitakötő ülne csak a karján.

Hanem Lökösháza felől magas lángú rőt fények integetnek felénk.

— Tűz van ám a szomszédban, emberek — rikkantott Matyi. De János mester nem látott odáig. Az asszonyság jobban örült volna, ha Matyi a szemében lobogó tüzet vigyázza inkább.

A falu csendőrei lóháton vágatnak Lökös felé.

A piactéren gyülekeznek a sülttök-árusok, és tejfölök, kövér túrók és új lekvárok a betonasztalokon. Posztószűrű csizmát is kínál egy sátoros, és kiflit, falapátot, tökmagot mutatnak az emberek. A legnagyobb béke. De hirtelen félreverik a harangot, ahogy minden vészek idején szokás. Önkéntes tűzoltók rohannak ki a községközi készenléti helyről, bőrcsákójuk villog, lábuk közé akad az övükről lógó fejsze, és ijedt lovakat vezetnek elő, kapkodva fogják az üres lajtok elé, ütik őket, és kiáltoznak; az iskolaszolga, a vészparancsnok, kéthangú dudáját fújja, fújja, mintha az megoldana valamit, a lovak curikkolnak, fölborul egy szerkocsi, rúd ropog, ló nyerít. Zsibrita lecövekelve nézi, kikerekült szemmel a nyüzsgést. Leszakít egy lécet Kocsa kerítéséből, szuronyt szegezve indul a piac ellen. Űt le tejföls kotlát, és szúr le lekváros szilkét, derékba töri a csizmadia sátrát. Tojásos garabolyok repülnek, vágni való jércék vértynognak. Asszonyi népek dörömbölnek Zsibrita hátán. Észre sem veszi, míg a piac utcáján át nem küzdi magát. A kurszki szorítógyűrűből tört ki éppen. Ki kellett törni innét. Különb en azt is minek tette, de minek tette. De mért nyerít a ló, ha ég fölötte a fedél, és kötele is el van vágva. Mért nem rohan. Ha rohan, mért a vesztébe. Matyitól ezt nem kérdezheti senki. A piac végén elesik, tán azt érzi, golyó ütötte. Az asszonyság éri utol, és károsult, kiáltozó emberek. A gazember. A bolond. Állat ez! Megveszekedett barom. A tojásom, a lekvárom.

Az asszonyság nyitott erszénnyel rendezi az anyagiakat. Kinek mennyivel tartozom? Akinek 3 liter mézzel fakadt el a cserepe, nem kért semmit, mert Zsibrita csinálta néki az ágyat, 3 hónapja hálnak rajta, mint új házások, de az nem nyikkant még egyet. Az ágy. Érte még a mézet is. A csizmadia is csak azt kívánta, majd újítsák meg a sátorfáját.

Matyi a konyhai dikón nyögött, a mester odabenn horkolt. Az asszony Matyit borogatta.

— Hiába akarom. Nem érzel? Nem érzel engem? Nem vagyok elég erős? Lehet, nem is hallotta Matyi. Másról beszélt.

— Ki az a fekete szemű asszony a patikaház ablakában?

— Mikor látta?

— Két napja! Néha egy kisfiú is ott ül mellette.

— Mért kérdi?

— Nem tudom. Olyan szomorú embert nem láttam még soha.

Az asszony megcserélte Matyi fején a vizes ruhát.

— Aludjon, és ne gondoljon maga semmiféle szomorú nőre. Van magának szomorúsága épp elég. Majd a piaci jelenetért is hamarosan megszorítják a tollasok!

Lehet, azt se hallotta Matyi.

Nagy kínálásokig, unszolásig sose mentünk el vele, de esténként, mikor bizsergett a szánk prémje egy kis muzsikálás után, odamutattuk Matyinak is a hangszert, ahogy a konyhában vacsora után a nagy lámpánál bogarászgatta a vasárnapi újságot. Csak vasárnapi járt, az is szegedi. A mesternek már rég-

ről ez jelenthette a várost. Az onnan járó lap. Az intézőnek literes üvegben küldözgettek cseppfolyós fenyőerdő illatot. Neki az jelentette a hegyeket, az erdőket.

Matyi is bújta a lapot. Az apróhirdetéseket is megböngészte, hiszen ismerte a város minden utcáját, zugát.

Mutattuk néki a hangszert, hogy egy pillanatra kikukkantott a lapok mögül, de spirituszláng-kékségű szeme azt mondta: nem. Nem játszom. A fejét se ingatta hozzá.

Pedig igaziból rengeteg idő elszaladt a búcsú óta. Alig fújtunk Matyival. A piaci rohamozás óta meg teljesen megcsöndesült minden. Még az asszonság se szid bennünket. Minden úgy jó, ahogy megcsináljuk. Már a ház körüli munkát. A mester a régi. Matyit próbálgatjuk. Ha szép munkák sikerednek elő a kezünkből, körülkérdezzetjük. Elismeri ő is, hogy csak szépen szabad csinálni. Vagy gyilkos módra összeütni. Az nem a mi dolgunk. Ha olyat kívánnak tőlünk, inkább ülünk le, doboljunk a köldökünkön, de kontári terméket azt soha, kezünkből soha ki ne eresszünk. A tárgyak, a legsilányabbak is, élőlények. Örökösen jajgatják nyomorúságukat és azt, kitől is erednek. És tán átkukat is. Az a mihaszna, az a botkezű, lelketlen bunkó hozott a világra!

Füttyei, dalai, trallái elapadtak, mint az uradalmi kopolyakutak nyáron. Talán az újságok mérgezik meg lassan, ahogy arzén apró adagokban az embert szokta eloltani.

Néztük az újságot mi is, mert különben csak begyűjtásra, ablaktisztogatásra, bakancsunk kibélelése miatt veszegettük kézbe a Szegedi Naplót. Nekünk az nem mondott többet, mint a Leventék Lapja. Örök győzedelmek, fene nagy rangok, amiket kívülről kellett sorolni: vitéz x. x. Ajtai, csatai lófő Nagy Zoltán. Egész csomó — majd jó lesz az valamire — újságot végignyálaztunk Lajossal, hogy kitapasztaljuk, mi dermeszti meg azokat, akik olvassák. De hát bárki megláthatta, hogy semmi új azokban: Tarnopolnál súlyos bolsévista támadásokat vertek vissza derék katonáink! Angolszász repülőök Dunántúlt bombázták, a károkról most készül a jelentés.

A Bug folyónál meghíúsítottuk a bolsévisták nagyméretű támadását! Lemondott a Kállay-kormány! Sztójay kapott megbízást a kormányalakításra. Árdragítók az uzsorabírótság előtt.

Angolszász repülőök terrorbombázást hajtottak végre Budapest ellen! Rendelet a zsidók utazásának korlátozásáról.

Esténként a tyúkokkal lefeküdtünk. Hogy sötételjük el az ablakokat? Feküdtünk a sötétben, hamar elaludtunk. Hetenként kétszer is légós szolgálatban gyűrődtünk a községháza pénztárszobájában. A hangszórós rádió örökké szólt. Katonazenekarok ropogós indulói áradtak rettenetes hosszú pántlikákban. Ülve szundiztunk tőle. Világosodással már otthon is voltunk.

Egy reggel nem volt Matyi a gyalupadon. A ropánt, amit fejaljul használnak, bizonyította, hogy este, miután légózni mentünk, még lefeküdt. S egy újság a padon. Szegedi Friss Újság. A Naplót, a mester olvasta valamiben, betiltották. Az újságban semmi új. A németek Dél-Olaszországban, megjobbítva állásait, új vonalakban várják az ellenséget.

Ahogy tenyér- és csillagjósok akarnák megtudni a jövőt, úgy igyekeztünk mi a betűre rákapva megkérdezni az újságokat.

A honvédelmi miniszter parancsa az ellenséges ejtőernyősök elfogása tárgyában! Az elsötétítés tíz órakor kezdődik és reggel öt óráig tart.

Nem tudtuk meg minden latolgatásunk ellenére, hol lehet Matyi. A csend-öröktől is féltettük. Kocsmába nem mehet, nagy kedve itthon ülve se volt inni. A mester tett neki egy félliteres üveget törkölypálinkával az ablakba. De nemigen kapadozott utána. Néha, mikor a szerszámok megvérezték a kezét, törkölyt öntött rá. A szesz fertőtlenít. Így fogyott a pálinka.

Mi ott dévánkozunk légóból érkezünk után Matyi hollétén. Jött aztán, szinte a kedvünkért. Mutatóujját a szája elé tette, lakatul. A mozdulat parancs. Ne kérdezd és ne mondd senkinek! Hol lehetett? Kocsmába nem is szabad mennie.

Az asszonyág, hogy enni ad reggelre, sirástól vörös szemmel siet előlünk. A mester a küszöbre guggolva beszél a macskákhoz, míg tejes kenyeret lök eléjük, és a Bibort eteti. Nekünk nem szól.

Sehogy se értjük, ki kit bánthatott. Tán észrevette az asszonyág? Tán éjszakánként kiosont Matyihoz a műhelybe? És ha osont, tudtunk nélkül osont. Hát mi is ott alszunk. Vagy csak elég annyi, hogy a lélekzetvételét hallja? Asszonyi népeket kamaszi eszünkkel nem érzük utol. És mért sírdogál ez az asszony? Három év alatt kétszer is alig láttuk efféle gyengülésében, az is mérgében történt. Valami struccmuffot nem tudott megszerezni egy vándor-kereskedőtől, mert a Hangyásné többet ígért nála. Máskor az urak báljára hívták, és elfelejtettek érte eljönni. A kasznár lányát vitte a ropogó kerekű hintó, ő meg várta, várta, felöltözve szépen, hogy jönnek érte. És szépen, nagyon szépen nem jöttek. Sírt, és virágos kalapját vágta a földhöz, tiport rajta. A mester törkölyösen jött haza, tátott szájjal, horkolva aludt. Úgy tett, hogy nem tud a világról.

Nem kívánta Matyi a mi segedelmünket, de utána való leselkedéseinket azzal magyaráztuk: nem tudjuk útját, hátha szüksége lenne ránk, akkor a kezénél legyünk bizonyosan.

Esténként tettük, hogy jaj, olyan álmosak vagyunk, elalszunk ülve az ágyunk szélén, vakarózva. Matyi meg, könnyű díszben, ahogy ő nevezte, nyújtózott a gyalupadon. Nem sok takaró kellett már ilyenkor, május első heteiben, a műhely is meleg. Az enyvezésekhez mindennap tüzeltünk. Horkoltunk aztán Lajossal hamarosan, akár két muraközi ló. Aludtunk egymás ellen, hadd haladjunk azzal a megtudnivalóval.

Ment is aztán Matyi bizton, sietve, a cipőjét se fúzta be. A Bibort suttogva zavarta vissza három ház ellenében. Mi mentünk utána izgalommal, ahogy a tízfilléres regények kalandjai szerint következnek a lépések. Elérjük a patikaházat. Nincs ennek már gazdája. A sarokra benne a patika, meg annak vagy három szobája, azután attól függetlenül további 10—12 szobák, mindenféle idegen népeknek meghúzódó szükséglakásul odaadva. Lakott a cementes folyosóra nyíló ajtóson bábaasszony, pocokirtó és miskároló, községi írnok, járási adóvégrehajtó. A ház nagykapuja vasárol leesett több éve. Állatok, emberek, szelek, jószágok, igazak és hamis utakat járók bármikor bebotorkálhatnak rajta. Matyi járatos itten, mert a kőre lépés előtt csak épp szétvillant, négy-szer megkoppant egy ajtót, ahol várhatták, hiszen azonnal nyílt az ajtó, és csak halvány sejtéseink lehettek, hogy a szomorú szemű asszony nyitotta ki az ajtót.

Álltunk, mint a kapubálvány, és attól se lettünk okosabbak, hogy Kocsa kakasa egy fél óra múlva érces hangon elkukorította magát, mire a falu minden valamirevalója jelt adott.

Ahogy reggel megébredtünk, Matyi köszöntött bennünket.

Nem kérdezhettük, hol járt, de elmentünk háromszor is friss vízért az artézira; hogy megnézzük magunknak azt az asszonyt. Egyszer sikerült. Haja lila, mint a holló tolla, olyan fekete. És festményeken kentek régi mesterek az uradalmi kastélynak olyan harapni valóan szép nyakakat, amilyen ennek az asszonynak. Az arca is szebb, mint bárkié, akit eddig mi, megvetette szutykos inasok, ismertünk, csak mintha nem tudná ez az asszony, micsoda arca van, nem használja semmire. A szemét se. Fekete, tágra nyíltak, és néznek, de néznek valahová, mintha nem látnának. Egy négyéves kis fiúcska üldögél az ablakban vele. Az anyja védőn öleli, hogy ki ne essen.

Tudtuk aztán Lajossal, hogy ezért itatja az egereket a mi gazdasszonyunk. Riválisa támadt ennek az asszonyságnak a személyében. De majd kilúgozza amannak azt a szép szemét, szegénynek. Ez, amilyen, ha belelovalja magát, még arra is képes. Ura után leselkedő vékonyabb dongájú, talán ártatlan asszonyszemélyt porolt már el hirtelen haragjában. Azután se bánta meg, hogy bizonyos lett, nem az ura végett jött az az asszony. De a mi gazdasszonyunk azzal védte magát, hogy bár ő művelt asszony, három polgárija is van, de a langyosat nem szereti, az isten is kiköpi szájából a seízút! Hát megverte és rajta van.

Falun száz és ezer ember látja az éjszaka történő rezzeneteket. Nem is irigységből, tán nem is politikából, elébe adták Matyi vonzadalmát a jegyzőnek. Az egy jó jegyző volt, hívatta is Matyit, ültette, mint ismerősét, hisz a jegyzői lakban is van már Matyi kezével készült könyvszekrény. Cseresznyefából. És politúros. De annak minden szöglete az értés, az ízlés tanúja.

— Hát aztán tudja-e azt maga, Zsibrita úr, hogy mekkora bűnnek számít?

— Drága jegyző úr, kérem szépen, hiszen a feleségem az az asszony, és mutatja a papírt, a házasságlevelet, Zsibrita Zoltán keresztlevelet.

Nézi aztán főbíró, főrendőr. De hát maguk egy kicsit bújnak! A tiltó rendelet utáni napon esküdtek!

— Együtt éltünk. Csak akkor törvényesítettük. Negyvenegyben. Szeretjük egymást. Ezért én szolgáltam már. Tizenhat hónap büntető zászlóalj. A feleségem, gyerekeim nélkül nem tudok meglenni. Az állat is ragaszkodik. És mi a bűnöm, kérem?

— Maga is annak érezte, mert bujdosott?

— A feleségem üldözött. Mentem, ahol tudtam. Akkor is menteném, ha nem az lenne.

— Nézze, maga jó katona, jó keresztény, hát maga keresztény, és akkor bízhat, a további retorzióktól eltekintünk, maga azonnal bevonul. A család így, mint tűzharcosfeleség mentesül.

— Hol erre a garancia?

— Háború van. Garancia. Itt a behívója, két órán belül elhagyni a falut!

Az asszonyság úgy sírt a világ szeme láttára, a mester rángatta be az utcáról.

— Nem segítesz te ezzel senkinek!

*

Ha háború van valahol, mondják a hadijelentések: front. Békében táj. Szép. Nap süt, kicsi szelek tollászkodnak a magas hegyek már meglövöldözött fenyőlombjaiban. De ha csönd van, vidáman szökken a mókus. Éjjeli csöndekben hallani lehet, ahogy a rég ellőtt fenyőszálakban ketyegnek a szuvak.

A front fönt van, Magyarországon. Hátuk mögött Magyarország, belelátunk. Alájuk érkeznek nagy szuszogva a vonatok. Füttyét hallják, füstjét látják. Ágyút hoznak, tiszta alsót, rumot. Ebéddel másznak kanyargós horhosokon az ösvérek. Sárgaborsó a puttonyokban, a postásbakóban levél. Némelyik háromhetes, de itt frissnek számít. A postás a kondérnál ül, oda minden dekunglakó morcona elvonul. Zsibritának külön szavakkal teszi kezébe a postás.

— Neked, pajtás, nem hivatalosod van. Az ezredhez jött a falutok káplánja. Az hozta. Egy kortyot, esti rumosztáskor.

— Köszönöm, akár tizedet is.

Drága Matyikám!

A csabai gettóba költözésünkkor vállalta a káplán úr, hogy eljuttatja ezt a fecnit. Becsaptak bennünket? Talán találkozunk. Zoli is üdvözl. Itt a keze nyoma.

Hát ezt vállaltam? Hát ezt kapja az ember? Hát nincs megváltás? Hát nincs adott szó? Hát nincs bűnök bocsánata, hisz bűn sincs? Hát nincs? Hát nem?

Lisi Jóska kérdi, mi baj? Földi a gyerek. Joga annál nagyobb.

— Asszonyomat, gyerekeimet gettóba vitték!

Lisi le se veszi sapkáját, vakarja alatta a fejét. Mit mondhat? De azért érölködik.

— Van annak a gettónak kijárata is.

— Akár a temetőnek!

De az élő kijön a temetőből is!

Különösen estefelé, az árnyékokkal együtt nyúlnak meg a bánatok. Akkor és úgy jönnek, mint némely betegségek lázai.

Aknavető tűz fekszik a vonalakon, ahogy alkonyul. Az ilyen eltart éjfélig is. Szilánkjá úgy hullik, mint a nyári zápor, sístergése különös koncert. Gyászműse. A levél az ő elutazása utáni ötödik napon kelt. Már nincsenek meg. Ahogy egy csikk elmaszatolódik, ahol milliók gyűrődnek földél, élelem nélkül, úgy elestek. Ők már nincsenek!

A háború után, ahogy jöttek a foglyok hazafelé, Lisi vezette Zsibritát. Földiek voltak, az utolsó tüzekben is együtt, odafönt. Zsibrita a felesége levelet látta utoljára. Azután este lett.

Ahogy leszálltak a vonatról, Matyinak nem volt haza. Ment a patikaházba. Gyerekét, feleségét nem látták azóta, hogy elment velük Fehér tizedes. Matyi ment a paphoz, a jegyzőhöz, a népfronthoz. Olyan embert se ismertek, aki hírt hozott volna róluk.

A vakok, a szemgolyótlan vakok könnyek nélkül sírnak. A vak is lát. Az emlékek a szem mögött laknak.

Műhelyt nyitott, vakon dolgozott. Látó korában is behunyhatta a szemét, a kezébe vett szerszámok tudták a dolgukat. Műhelyt nyitott, dolgozott. Várt. Mindenféle neszeket fogott, és minél többet ivott, annál közelebb érezte magát hozzájuk. Asszonyához meg Zolihoz.

Meghalt 1950-ben.